

EGY REFORMKORI ÉLETPÁLYA ÚJ KONTEXTUSAI TANULMÁNYOK BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓSRÓL

Szilágyi Márton

EGY RANGON ALULI HÁZASSÁG TÁRSADALMI KÖRNYEZETE

Wesselényi Miklós házasságának egykorú megítélése

A báró Wesselényi Miklóstra (1796–1850) vonatkozó szakirodalom Trócsányi Zsolt nagy, összefoglaló monográfiája¹ óta csak lassan gyarapszik. Persze mondhatnám bizakodóbban is, így: lassan, de gyarapszik. A Wesselényi-életpálya kapcsán fölöttébb kérdések innovatív ereje viszont nem nőtt szembeötlően (bár kétségtelenül jelen vannak már ilyen – feltétlenül méltánylandó – törekvések is). Ez a felemás helyzet nyilvánvalóan összefügg Trócsányi könyvének sajátos jellegével és kényszerű státusával: az alapozó jelentőségű munka ugyanis inkább a kérdések megnyitását akarta elvégezni, ám megjelenése óta mintha csak a lezáró jellege érvényesülne, és senki nem merne komolyan belefogni egy új pályakép megrajzolásába, mondván, Trócsányi már elvégezte ezt a munkát. Pedig ez a monográfia köztes helyzetben van, a szerző nem döntötte el, hogy politikai pályaképet vagy totális személyiségrajzot alkot-e, mintha mindkét igénynek egyszerre akart volna megfelelni. Ez pedig nyilván nem sikerülhetett tökéletesen. Ráadásul a munka kényszerűen csonka is: a rendkívüli anyagismerettel rendelkező, igen alapos Trócsányinak ugyanis – ahogyan erről maga is beszél a könyvében – a megjelenés érdekében monográfiáját tömörítenie kellett, s különösen a jegyzetanyagát kellett megrövidítenie. Így végül olyan könyvhöz adta a nevét, amely jegyzeteiben bizonyosan nem felelt meg saját belső igényének, a pontosság és a hivatkozások visszakereshetősége terén legalábbis semmiképpen: „E helyt tartjuk szükségesnek jelezni: munkánkat eredeti terjedelmének kevesebb mint 2/3-ára kellett összevonnunk. Ezt egyrészt az egész I. rész s a további részek több fejezete nagymérvű rövidítésével oldottuk meg, másrészt (lektoraink, elsősorban Barta István hasznos javaslatát követve) a kritikai apparátus összevonásával. Az I. résznél kritikai apparátus helyett csak bibliográfiai jegyzetet adunk, a további részekben pedig a lehetőségig koncentráltuk a jegyzetapparátust. Ez természetesen a fogalmazásban a túlzott tömörség veszélyével járt, s azzal is, hogy a kritikai apparátusnál

¹ *Trócsányi Zsolt*: Wesselényi Miklós. Bp. 1965. A Wesselényi-szakirodalom korábbi vonulatainak és eredményeinek a bemutatását lásd *Kárpáti Attila István*: Wesselényi Miklós (1796–1850) kapcsolatrendszere. Doktori (PhD) értekezés. ELTE. Bp. 2017. 10–15. Köszönöm Fónagy Zoltánnak, hogy hozzásegített a még publikálatlan értekezés elolvasásához.

nem tarthattunk fenn bizonyos igényeket.”² S mivel Trócsányi könyvének azóta újabb, teljesebb kiadása nem volt, és a kötet eredeti, meghúzás előtti kézírata sem ismeretes, a Wesselényi-szakirodalom utolsó fél századának legfontosabb darabja egy szakmai szempontból igencsak féloldalasan használható munka lett: miközben a könyv címe (mindössze a középpontban álló személyiség neve) nem jelöl ki egyetlen vezérszemponthoz sem a megközelítéséhez, a szerző mindenről beszélni kíván, ami beletartozik a Wesselényi Miklós névvel jellemezhető problémakörbe. A szerző kijelentéseiről pedig – nem feltétlenül az ő hibájából – nem lehet mindig egyértelműen eldönteni, hogy az a források megalapozta, visszakereshető adatból következik-e, vagy csupán interpretációs ötlet, amely esetleg konfabuláció alapul. Ráadásul még csak névmutató sincs a könyvhöz. Trócsányi későbbi Wesselényi-kutatásai is csupán két – egyébként igen kiváló – népszerűsítő könyvet eredményeztek, amelyek közül az egyik a pályafutás egészét,³ a másik pedig ennek egy fontos szeletét, a Wesselényi elleni pert mutatta be,⁴ de szintén tisztességes és alapos jegyzetek nélkül. Trócsányi kétségbevonhatatlan, rendkívüli forrásismeretét tehát egyik Wesselényinek szentelt könyve sem reprezentálta igazán, s ez a magyar történetírás máig ható, jelentős vesztesége.

Nem segítette a kutatás föllendülését és az újabb interpretációs ajánlatok megszületését az sem, hogy mindmáig elmaradt Wesselényi irathagyatékának (legalább részleges) kiadása, még naplója sem kapta meg a méltó feldolgozást, nem is beszélve a báró hatalmas levelezéséről, s egyéb, egykorúan már kiadott művei is csak ritkán és szórványosan jelentek meg újra.⁵ Pedig a Wesselényi-kiadás szükségességét és az ehhez végrehajtandó feladatokat Venczel József már 1950-ben világosan, máig érvényes módon foglalta össze. Ám ez a tervezete éppen csak megelőzte az Erdélyi Múzeum-Egyesület tulajdonában lévő Wesselényi-hagyaték romániai államosítását, amely hosszú időre visszavetette a kutatást, s Venczel tanulmánya is igencsak megkéskve, jóval szerzője halála után, 2002-ben jelenhetett meg.⁶ A naplóból ugyan bizonyos részletek korábban napvilágot láttak, de az egész kiadására a feladat nehézsége miatt mindmáig nem akadt vállalkozó: a napló jelentős része ugyanis olyan kurtá, egyéni rövidítésekkel tartalmazó bejegyzésekből áll, amelyek csak a Wesselényi-anyagban szerzett jelentős jártassággal fejthetők meg, valamint igen erős kontextualizációra szorulnak, s ezek különösen a politikatörténeti szempontból érdektelennek

² Trócsányi Zs.: Wesselényi Miklós i. m. 7.

³ Trócsányi Zolt: Wesselényi Miklós és világa. Bp. 1970.

⁴ Uő: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere. Abszolutizmus vagy liberalizmus? (Labirintus) [Bp.] 1986.

⁵ Kivételképpen említhető a következő, alapos és jegyzetelt kiadás, lásd *Báró Wesselényi Miklós: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében*. A szöveget gondozta, jegyz. Deák Ágnes, előszó Dénes Iván Zoltán. Bp. 1992.

⁶ Venczel József: Ifjabb Wesselényi Miklós személyi levéltára. (Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára 2.) Kolozsvár 2002. 43–45.

tűnő, magánéleti jelentőségű naplókötetekre érvényesek.⁷ A Kolozsvárott őrzött Wesselényi-hagyaték hozzáférhetősége és kutathatósága ma már korántsem annyira reménytelen, mint az előző évtizedekben volt, s mint amennyire ezt – alighanem a mulasztások miatti nyugtalan lelkiismeret megnyugtatása érdekében is – a magyarországi történeti kutatás hallgatólagosan azóta is sugallni szokta. Ezt jól mutatja Kárpáti Attila István nemrégiben elkészült és megvédett doktori disszertációja, amely komoly kolozsvári levéltári kutatásra épült. Ezen a ponton tehát az erdélyi magyar történetírás mulasztása sem tagadható (Kárpáti egyébként nem erdélyi), a helyben élő szakemberek (történészek és irodalomtörténészek) sem siettek és sietnek törleszteni azt az adósságot, amelyet Wesselényi Miklós kapcsán felhalmozott a kutatás. De legyünk méltányosak: a tervek és a szándékok nem hiányoztak, csak a nagy elhatározásokból vajmi kevés valósult meg. Eddig.

Azért vannak jócskán újabb eredmények is. Mindenképpen meg kell említeni – a teljesség igénye nélkül – azt az évfordulós, 1996-os tanulmánykötetet, amely elsősorban köztörténeti, illetve eszmetörténeti irányultságú konferencia-előadásokat gyűjtött össze,⁸ valamint Dávid Gábor Csabának az irodalomtörténet felől érkező tanulmánykötetét: ez elsősorban filológiai alapozású, eszmetörténeti érdekeltséggel jellemezhető vállalkozás, amely egyfelől a *Balítéletekről* születésével foglalkozik, másfelől a báró szépirodalmi kísérleteit kívánja közzétenni és kommentálni.⁹ Régóta készül a Kölcsey kritikai kiadás könyvsorozatában a Wesselényi-védőbeszéd szövegközlése Pajkossy Gábortól – az áttekintett anyag alapján ő már több, igen érdekes tanulmányt tett közzé, amelyek vagy Wesselényit állítják a középpontba, vagy legalább érintik a személyét.¹⁰ Ám ezek a megközelítések (bármilyen sok eredményt hoztak is) nem aknázták ki mindazon lehetőségeket, amelyeket a fennmaradt, kivételesen gazdag forrásanyag lehetővé tenne. Ezek közé a lehetséges irányok közé tartozik a mentalitástörténet is, amely csak szórványosan mutatkozott meg eddig a Wesselényi-szakirodalomban.¹¹ A mentalitástörténeti

⁷ A napló ezen sajátosságáról és az eddig kiadott részekről historiográfiai szempontból lásd *Priszlinger Zoltán*: Strigulákban mért férfiasság. Szerelem és szexualitás ifjabb Wesselényi Miklós naplójában. *Sic itur ad astra* 58. (2008) 210–211.

⁸ Wesselényi emlékülés. Szerk. Takács Péter. (A Kölcsey Társaság füzetei 8.) Fehérgyarmat 1996.

⁹ *Dávid Gábor Csaba*: „Célunk tökéletesedésünk”. A nemzetnevelő Wesselényi Miklós. (Irodalomtörténeti füzetek 172.) Bp. 2013. A kötetéről készült – új interpretációs lehetőségeket felvázoló, tanulmányértékű – recenziót lásd Völgyesi Orsolya tollából: *Irodalomtörténeti Közlemények* 109. (2015) 2. sz. 268–275.

¹⁰ Mint például *Pajkossy Gábor*: „Eljött az idő. Hogy nekünk is hazánk legyen”. Az örökválság és a jobbagytelken élő nemesek kérdése az 1834. decemberi szatmári megyegyűlésen. In: *A felhalmozás míve. Történeti tanulmányok Kövér György tiszteletére*. Szerk. Halmos Károly et al. Bp. 2009. 152–162.

¹¹ Ennek az iránynak a módszertani és historiográfiai megközelítéseire lásd *Czoch Gábor*: *A mentalitástörténet*. In: *Bevezetés a társadalomtörténetbe. Hagyományok, irányzatok, módszerek*. Szerk. Bódy Zsombor – Ö. Kovács József. Bp. 2003. 467–493. A mentalitástörténet jelentkezésére a Wesselényi-szakirodalomban lásd *Szűcs Pál*: *Nemesi és/vagy polgári virtus? A politikai konfliktuskezelés*

kérdések közé sorolható a szexuális magatartás kérdése is: vajon maga Wesselényi miképpen élte meg magánéletének bonyolult s több ponton normasértő mivoltát, valamint milyen volt ennek az egykorú megítélése. Erről a kérdésről a szépíró Veress Dániel ezt rögzítette saját Wesselényi-könyvének hibájaként: „Még a boltokba sem került első Wesselényi-életrajzom (1983), már világosan láttam legfőbb hiányosságát: indokolatlanul másodlagossá jelentéktelenült benne a hős magánélete.”¹² Amit Veress írt, az nem csupán önkritika, hanem a Wesselényi-szakirodalom egyik általános tendenciájának az észlelése: a báró magánélete ugyanis általában fehér folt a róla szóló életrajzokban. Trócsányi például másfél oldalon intézte el Wesselényi házasságának kérdését, miközben utalásaiból kitűnik, milyen sok részletet tudott róla.¹³ Ezt a szűkszavú megközelítést azonban Wesselényi esetében nem a források hiánya magyarázza. Éppen ezért volt jelentős kísérlet Priszlinger Zoltán tanulmánya néhány éve: ő a naplók kéziratos anyagának alapján próbálta meg rekonstruálni Wesselényi szexuális életét.¹⁴ Választ keresve arra a kérdésre is, amelyet Veress Dániel is fölvetett, de megválaszolni nem tudott: „Közbe kell vetnem, hogy noha immár harmincöt éve foglalkoztat Wesselényi, az ellentmondó adatok tömkelegéből mindmáig nem tudtam kiszűrni, hogy a nagy nőfalónak házasságon kívül hány gyereke volt?”¹⁵ Pontos és végső választ erre Priszlinger sem tudott adni. Persze nem is biztos, hogy a kérdés ilyen formában jól volt feltéve. A dilemma ez esetben ugyanis nem egyszerűen genetikai jellegű, hanem inkább – mondhatni – szociális természetű és reprezentációs célú. Szexuális partnereinek nagy száma miatt alighanem Wesselényi sem tudta volna megmondani, voltaképpen hány természetes gyermeke születhetett, de ennél eleve lényegesebb az, hogy hány törvénytelen gyermeke töltött be egyáltalán szerepet a báró életében. Vagyis itt a jelentőséggel bíró kapcsolatok az érdekesek, az, hogy mely gyermekeket tekintette Wesselényi a magáénak, s közülük kiknek az életét próbálta meg kisebb-nagyobb mértékben befolyásolni vagy segíteni. Ha innen nézzük ugyanis az adatokat, akkor máris áttekinthetőbb a kép.¹⁶ Kárpáti Attila István szentelt legutóbb alapos tanulmányt annak a kérdésnek, hogy Wesselényi hogyan próbált meg gondoskodni természetes gyermekeiről. Akiket

sajátosságai Wesselényi Miklós leghíresebb párbajában. In: „Nincs egy igaz barátom se!” Tanulmányok Széchenyi István politikai kapcsolatainak történetéhez. Szerk. Velkey Ferenc. Debrecen 2012. [2014.!] 53–90.

¹² Veress Dániel: Rajongók, hódolók, szeretők. In: *Üő: Férfibú és történeti gyász*. Glosszák Wesselényi Miklós életéhez, művéhez, eszmevilágához. Csíkszereda 2000. 83.

¹³ Trócsányi Zs.: Wesselényi Miklós i. m. 521–522.

¹⁴ Priszlinger Z.: Strigulákban mért férfiaság i. m.

¹⁵ Veress Dániel: Belső valóságunk hűséges tükre. Fürkészések a naplóíró Wesselényi körül. In: *Üő: Férfibú és történeti gyász* i. m. 80.

¹⁶ Vö. Merényi-Metzger Gábor: Wesselényi Miklós törvénytelen gyermekei. *Valóság* 59. (2016) 9. sz. 26–28.

ugyanis Wesselényi méltónak gondolt az istápolásra, azok – ha nem is az ő családnevét, de – legalább egy ahhoz hangzásban hasonlót viselhettek. A Wersényi nevet viselő gyermekek közül a három fiú (Károly, István és László) neveltetése esetében fölismerhetően megmutatkoznak a báró saját gyermekkorában követett edukációs minták, s Wesselényi láthatólag sokat tett azért, hogy a fiúk megszerezzék a minél teljesebb műveltséget (ideértve a megfelelő szintű idegennyelv-tudást is), s pályaválasztásukban követhessék saját hajlamaikat. Ennek érdekében nemcsak iskolába járatta őket, hanem nevelőről is gondoskodott a számukra, s rendszeres beszámolót várt el haladásukról és viselt dolgaikról. Két lányát, Katalint és Rózát a pesti Tänzer-féle leánynevelő intézetben helyezte el (a lányok ott a báró gyámleányaiként szerepeltek), így gondoskodott méltó nevelésükről, s igyekezett kézben tartani párválasztásukat is. Végrendeletében a Lux Annától született két törvényes fia mellett összesen négy, név szerint meg nem nevezett természetes gyermekére testált valamiféle összeget (Károlyt gyakorlatilag ekkorra már kitagadta, mert csalódott benne, és abban is kételkedett, valóban ő-e az igazi apja).¹⁷ S hogy gyermekei közül néhányhoz valóban érzelmileg is fontos kapcsolatok fűzhettek (akár kölcsönösen is), azt az a tény mutatja, hogy 1850-ben a haldokló Wesselényi egyik ápolója éppen Katalin lánya volt. Bártfay László leírásából tudjuk, hogy a lány a Pesten elhunyt Wesselényi utolsó perceiben is apja mellett volt és próbálta enyhíteni a szenvedését.¹⁸

Priszlinger tanulmányának – egyébként nem reflektált módon megmutatózó – mentalitástörténeti iránya azért is lehet fontos útjelző pont, mert egy új anyagfeltárásnak az igénye is felbukkan benne, s elsősorban a naplók teljes anyagának a feldolgozására fogalmaz meg új értelmezési ajánlatokat. Ezeknek komoly távlatai vannak, de természetesen az életmű más vonatkozásai is kínálnak még bőven felfedezni valót. Gondoljunk csak a Wesselényitől származó vagy éppen a Wesselényinek címzett, hatalmas levelezésanyagára. Ezzel az anyaggal már jó ideje számol mind az irodalomtörténeti, mind a történeti kutatás: a 19. század végétől jelentek s jelennek meg szórványos levélkiadások az (egykor) az Erdélyi Múzeum-Egyesület tulajdonában lévő misszilisekből. Ám ezek a közlések általában nélkülözték a határozott koncepciót, s textológiai értelemben sem voltak egyenletesek: szinte kivétel nélkül hiányzott belőlük a használható jegyzetanyag, valamint a levelek megszületésének a kontextusa, s mivel válogatásuk mindig csak szemezgetésekre épült (például néhány, Wesselényivel kapcsolatban álló jelentős író vagy politikus leveleit emelték ki), éppen a kapcsolatrendszer kiterjedése és bonyolultsága

¹⁷ *Kárpáti Attila István*: Wesselényi Miklós, az apa. Fons 24. (2017) 109–140.

¹⁸ Bártfay László naplója II. 1849–1851 és válogatott levelei Kölcsey Ferenchez. Összeáll., jegyz. Jenei Ferenc. Bp. 1969. 62–68.

vált felismerhetetlenné. Ebből az anyagból az utóbbi időben végre született egy doktori értekezés Kárpáti Attila István munkájaként (korábban Veress Dániel más természetű, már kiadott forrásokot használt föl, Priszlinger legfőbb bázisa pedig a napló volt). Kárpáti értékes munkájában – noha természetesen fölhasználta más jellegű forrásokat is – alapvetően a levelezés volt a bázis.¹⁹

Priszlinger Wesselényi szexuális életének elemzése kapcsán több réteget tudott elkülöníteni. Az első az a patriarchális színezetű s a 19. század első felében már archaikusnak tűnő földesúr–jobbágy viszony, amely lehetővé tette a jobbágnők szexuális igénybe vételét, voltaképpen természetesnek tekintve és – alighanem – érzelemmentessé is téve ezeket a viszonyokat.²⁰ Jelen volt Wesselényi életében a városi (pozsonyi és pesti) prostituáltakkal való kapcsolat is, valamint egy – feltehetőleg – arisztokrata hölgygel folytatott, titkos szerelmi viszony, s e mellé minden további nélkül csatlakozhatott egy, a lovagi galantéria elemeit mutató, romantikus udvarlás is, amely azonban nem hordozta egy reménybeli házasság ígértét.²¹ Ezek az egymás mellett élő s egymással alighanem időnként érintkező, sőt keveredő (időben olykor párhuzamos) formák abban közösek voltak, hogy szinte mindegyik többé-kevésbé kívül került az egyéni intimszféra határain, azaz nem lehetett mások szeme előtt teljesen elfedni. Nem volt tehát titok Wesselényi szerelmi életének számos mozzanata (még ha teljes spektrumában nyilván nem tárult is fel minden a kortársak számára).²² Például Kossuth Lajos felesége, Meszlényi Terézia élesen elítélte Wesselényi „túlcapongásait”, azaz (ha jól értem) szexuális magatartását.²³ S noha ez a vélemény jóval későbbi lejegyzésű (nem sokkal előzi meg Meszlényi Terézia halálát), nyilván korábbi, az eseményekkel egykorú értesüléseken alapult, amelyek ezek szerint egy nőhöz is eljuthattak (igaz, egy olyan asszonyhoz, aki férje révén sokat tudhatott Wesselényiről, bár az

¹⁹ Kárpáti A. I.: Wesselényi Miklós kapcsolatrendszere i. m.

²⁰ Megjegyzendő persze, hogy éppen az utóbbi években Magyarországon is jelentkező érzelmetörténet ezen a ponton találhatna izgalmas forrásanyagot a Wesselényi-hagyatékban. Az érzelmetörténet hazai recepciója kapcsán fontos megemlíteni a Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2017-es, gyöngyösi konferenciáját, amelynek anyaga megjelenés előtt áll.

²¹ Erről lásd Priszlinger tömör összefoglalását: *Priszlinger Z.*: Strigulákban mért férfiaság i. m. 226.

²² Ennek apró, de jellegzetes mozzanata, amikor Wesselényi a naplójában egy olyan, az 1832–36-os pozsonyi országgyűlés alkalmával megtörtént bordélyházi látogatást rögzített, ahol több alsótablái követtel együtt vették igénybe a prostituáltak szolgáltatásait. Az 1836. márc. 9-ei bejegyzés szerint az „orgián” (ez Wesselényi szava) Beöthy, Darvay, Lutakovics, Balogh és Becski vett részt (*Priszlinger Z.*: Strigulákban mért férfiaság i. m. 214.). Azaz minden bizonnyal Beöthy Ödön bihari, Darvay Ferenc és Becsky Károly szatmári, valamint Balogh János barsi követ volt Wesselényi társa ebben a kalandban – a szintén emlegetett Lutakovicsot nem tudtam azonosítani, az országgyűlésen ilyen nevű követ biztosan nem volt. Az említett követek pályafutására lásd *Pálmány Béla*: A reformkori országgyűlések történeti almanachja 1825–1848. I–II. Bp. 2011.

²³ Vö. *Losonczy Tóth Árpád*: Egy boldog menyasszony levelei. Meszlényi Terézia és Tanárky Augusztina levelezése. (Győri Tanulmányok Füzetek 13.) H. n. [Győr] 2008. 86.

nem valószínű, hogy minden esetben maga Kossuth informálta feleségét a báró viselt dolgairól).²⁴ Wesselényi a természetes gyermekeinek létét társadalmilag is megjelenítette: a jobbágyi alárendeltségben élő nőktől születettek esetében legalább az adott faluközösség biztosan tudhatott a báró ügyeiről s a születendő gyermekek származásáról, de a pesti leánynevelő-intézetben nevelkedő két lány kiléte sem lehetett titok a báró pesti ismerőseinek körében (még ha a nyilvánosság előtt a báró gyámleányaiként szerepeltek is). Mindez azonban láthatólag tolerálható és elfogadható volt Wesselényi ismeretségi köre számára. Ez akár a 19. század első fele arisztokráciájának a szexualitáshoz való viszonya szempontjából is jelzésértékű lehet, bár ehhez sajnos hiányoznak a párhuzamok, s az eddig szórvaányosan felbukkanó adatok összegzésére sem tett még kísérletet senki.²⁵ Éppen ezért lehet érdekes kérdés, hogy vajon hogyan értékelték a kortársak (elsősorban a báró személyes ismerősei, akik elfogultak voltak iránta) Wesselényi Miklós ilyen előélet után, 1845-ben megkötött házasságát.

A megvakulás rémével küszködő, majd a vakságot tudomásul venni kényszerülő²⁶ Wesselényi ugyanis a csehországi fürdőhelyről, Freywaldauból, a gyógykezeléséről²⁷ az őt ápoló, akkor 15 éves Lux Annával tért vissza Zsibóra. A lány egy helybeli takácsmester lánya volt, aki teherbe esett Wesselényitől, s még szülése előtt, terhessége utolsó hónapjában a báró feleségül vette, hogy így biztosítsa születendő gyermeke törvényes származását. Azaz Wesselényi felesége nem volt sem a Magyar Királyság, sem az erdélyi nagyfejedelemség alattvalója, nem hogy nem volt arisztokrata, de még nemesi címmel sem rendelkezett, az anyanyelve sem volt magyar, sőt, eredetileg magyarul sem tudott. Az egyetlen, amivel nem lehetett akkoriban gond, az életkora volt: ennyi idősen már kötöttek a nők házasságot a 19. század első felében is, bár kétségtelenül nem ez volt az általános. Inkább a korábbi századok demográfiai szokásaira emlékeztet a 15 éves korban való házassodás, mert a 18. század végétől már kissé későbbre tolódott az ilyenkor tipikusnak

²⁴ Annál is kevésbé, mert Wesselényi azt is följegyezte a naplójába 1836 márciusában, hogy egy Netti nevű pozsonyi lánytól azért húzódott vissza, mert a lánynak láthatólag Kossuth volt a kedvence. Priszlinger Zoltán úgy vélte, a lány prostituált volt (vö. *Priszlinger Z.*: Strigulákban mért férfiaság i. m. 219.), Kárpáti Attila István szerint azonban nem volt az, lásd *Kárpáti A. I.*: Wesselényi Miklós kapcsolattrendszere i. m. 153–154. Akármelyiküknek van is igaza, ilyen információt nyilván nem lett volna célszerű megosztani az amúgy is féltékeny természetű Meszlényi Teréziával, még ha ekkor nem is voltak házastársak Kossuthnal.

²⁵ Érdekes adalékot hozott erre például – igaz, inkább politikátörténeti szempontú értékeléssel – *Hermann Róbert*: Programvita és obszcenitás. Andrássy Gyula gróf és Dessewffy Emil gróf politiko-pornografikus verses üzenetváltása 1848 elején (avagy mindig lehet lejjebb). In: *Uő*: Reformkor, forradalom, szabadságharc. Válogatott tanulmányok. Bp. 2016. 13–20.

²⁶ Vö. *Priszlinger Zoltán*: Egy betegség hétköznapijai. Wesselényi Miklós szembaja és vaksága naplóbegyűjtései tükrében. *Történelmi Szemle* 60. (2018) 35–68.

²⁷ Erről részletesebben *Csoma Borbála*: Wesselényi Miklós levél- és naplórészletei a gräfenbergi gyógykúráról. *Levéltári Közlemények* 76. (2005) 1. sz. 165–187.

tekinthető női életkor. Mindazonáltal ez a tény önmagában aligha okozott volna megrökönyödést a 19. század negyvenes éveiben.²⁸

Trócsányi Zsolt röviden és pontosan jellemezte ezt az eseményt: „Az első nagy meszaliánszról van szó a modern magyar arisztokrácia életében.”²⁹ A tömörségre való sikeres törekvés szellemében azonban Trócsányi nem tette egyértelművé, milyen források alapján tudta megragadni ennek az eseménynek a visszhangját, s így azt sem tudni, hogy az alant következő gyűjtés vajon kiterjed-e minden olyan írásbeli megnyilvánulásra, amely egykorúan a házasság hírére keletkezett, s amelyről Trócsányinak is tudomása volt. Wesselényi a nősülését és fiának a születését szinte egyszerre írta meg több magyarországi barátjának.³⁰ Már az is igen érdekes, kikről gondolta azt Wesselényi, hogy a hírt személyesen kell tudtukra adnia. Nem biztos, hogy valamennyi erre érdemesített személyről tudomásunk lehet, de azok, akik bizonyíthatóan belekerültek ebbe a körbe, azok mind Wesselényi fontos politikusi és/vagy írói ismeretségei közé sorolhatóak. (Ezek között a személyek között vannak régi erdélyi ismerősök, mint például Döbrentei Gábor,³¹ s vannak magyarországi barátok, akiket a politikai nézetazonosság is közel hozott Wesselényihez, mint például Deák Ferenc, Bezerédj István vagy Vörösmarty Mihály). Az eddig felszínre került adatok tüzetesebb elemzése azonban annak ellenére sem fölösleges, hogy mindez nem módosítja a Trócsányi kurta értékelésében felvázolt tendenciákat.³² Ám bizonyos tanulságok akkor is adódhatnak, ha egy teljes kép kirajzolására még aligha lehet vállalkozni.³³

A Vörösmarty-levelezés kiadott anyagából régtől ismeretes Wesselényinek az a levele, amely igen lakonikusan így adta hírül a házasságát: „Tudtotokra adom ezennel neked és tisztelt nődnök, hogy jó kis Ninám (Lux Anna) nehány nap óta nóm. Ajánlom őt barátságotokba.”³⁴

²⁸ Vö. *V. László Zsófia: Női szerepek változása a protestáns halotti beszédek tükrében (1711–1825.)*. Kézirat. (Megjelenés előtt a Ráció Kiadó Ligatura című könyvsorozatában.) Különösen: A nőkérdés a halotti beszédekben című fejezet. Az elemzés alapjául szolgáló adatok erdélyi temetési búcsúztatókon alapulnak.

²⁹ *Trócsányi Zs.: Wesselényi Miklós* i. m. 522.

³⁰ Az anyagban való tájékozódáshoz fontos adalék *Venczel J.:* Ifjabb Wesselényi Miklós személyi levéltára i. m. 11–43. A levéltári kutatásban nyújtott segítségéért T. Szabó Leventének tartozom köszönettel.

³¹ Wesselényi és Döbrentei ismeretségének a kezdeteire lásd *Kárpáti A. I.:* Wesselényi Miklós kapcsolatrendszere i. m. 16–44.

³² *Trócsányi Zs.: Wesselényi Miklós* i. m. 522.

³³ Erre azért is szükség van, mert a házasság időszakáról még legújabban is csak igen röviden emlékezik meg Wesselényi legszorgalmasabb kutatója, lásd *Kárpáti A. I.:* Wesselényi Miklós kapcsolatrendszere i. m. 174.

³⁴ Wesselényi Miklós Vörösmarty Mihálynak. Zsibó, 1845. dec. 1. In: Vörösmarty Mihály levelezése. S. a. r. Brisits Frigyes. (Vörösmarty Mihály Összes Művei 18.) Bp. 1965. 170. A levélközléshez tartozó jegyzet szerint először Ferenczi Zoltán közölte Wesselényi sajátkezű másolatgyűjteménye alapján (lásd uo. 402.). Megjegyzendő, hogy nem csoda, ha az olvasó nem érti, miért kellett Wesselényinek a Nina nevet zárójelben értelmezni egy Vörösmarty-nak szóló levélben. Nem is kellett. Ez ugyanis Ferenczi közlésében

Ehhez persze tudni kell: nem sokkal korábban Vörösmarty Zsibón járt Deákkal együtt,³⁵ tehát személyesen megismerhette Lux Annát, akit ezután a Wesselényinek szóló levelek kötelező üdvözléseiben rendre említett is, s Vörösmarty volt az, aki korábban Wesselényit kérte föl 1845-ben született Mihály fia keresztajpjának, Deák Ferenc, Stettner György és Vachott Sándor mellett.³⁶ Wesselényi bizonyos értelemben csak viszonzotta Vörösmarty gesztusát. A költő számára tehát csak annyi lehetett az újdonság, hogy törvényesen is megtörtént a házasság, hiszen mind Wesselényi és Lux Anna kapcsolata, mind az a tény, hogy a nő terhes, ott tartózkodása alkalmával nyilvánvalóan kiderülhetett.³⁷

Wesselényi Kemény Zsigmondnak is megírta a hírt, de szinte mellékesen, egy más természetű, politikai aktualitásokat tartalmazó levél lezárásaképpen hozta szóba: „Fogtad eddig hallani, hogy nőm van és fiam van. Ajánlom őket szívességedbe.”³⁸ A levelet kiadó Ferenczi Zoltán szerint erre a levélre Kemény soha nem válaszolt, s valószínűleg meg sem kapta, mert hisz „Wesselényinek nősüléséhez és rá kevéssel első fia születéséhez bizonyosan gratulált volna”.³⁹ Lehetséges egy ilyen magyarázat is, de a hallgatás mögött valamiféle tudatos szándék is lehet.

Nyilván nem arról van szó, hogy Kemény ne vette volna tudomásul Lux Anna személyét. Ferenczi arra is figyelmeztet, hogy Kemény hamarosan személyesen kereste föl Wesselényit,⁴⁰ s az 1846-os naplójegyzetekből kitűnik, hogy ő és Lux Anna (akit ő következetesen bárónéként emleget) céllövészetben versenyeztek, s ebben Lux Anna igen ügyes volt.⁴¹ Egyébként Lux Annának a Keménytől méltatott és elismert céllövői képessége bizonyosan nem a nő eredeti neveltetéséből következett (apjának társadalmi státusza aligha tette volna szükségessé és lehetségessé ilyen képességek kifejlesztését),

nem is szerepelt, azt csak a kritikai kiadás toldotta bele, lásd *Ferenczi Zoltán*: B. Wesselényi levelei Vörösmartyhoz. Irodalomtörténeti Közlemények 10. (1900) 4. sz. 440–444., a levél szövege itt: 441.

³⁵ Ennek a látogatásnak az üdvözlésére született Garay János verse (Garay egyébként nem volt részese az eseménynek), de a költemény nem említi Wesselényi házasságát. Lásd *Garay János*: Wesselényi látogatói (1846). In: Garay János összes költeményei egy kötetben. Baráti megbízásból kiadja Ney Ferenc. Pest 1854. 107–110.

³⁶ Vörösmartynek a keresztkomák kiválasztásában követett stratégiájáról lásd *Szilágyi Márton*: A „nemzeti költő” szereplehetőségei és válságai. Vörösmarty társadalmi státuszáról. In: *Üő*: Hagyománytörések. Tanulmányok az 1840-es évek irodalmáról. Bp. 2016. 21–32., különösen: 28.

³⁷ Az útról röviden megemlékezik *Tóth Dezső*: Vörösmarty Mihály. 2. kiadás. Bp. 1974. 355–356. Részletesebben lásd *Gaál György*: Vörösmarty 1845-ös erdélyi körútja Deák kíséretében, Wesselényi vonzásában. In: *Álmodónk, Vörösmarty*. Tanulmányok. S. a. r., jegyz. Egyed Emese. (Erdélyi Tudományos Füzetek 238.) Kolozsvár 2001. 126–135.

³⁸ Wesselényi Miklós Kemény Zsigmondnak. Zsibó, 1845. dec. 31. In: *Ferenczi Zoltán*: B. Wesselényi Miklós levelei b. Kemény Zsigmondhoz. Irodalomtörténeti Közlemények 11. (1901) 3. sz. 348–363., a levél szövege itt: 356–357.

³⁹ Uo. 357.

⁴⁰ Kemény 1846. ápr. 15-től júl. 30-ig időzött Zsibón. Uo. 358.

⁴¹ Kemény egyenesen azt mondja: „A bizonyos, hogy a báróné Erdélyben legjobban lő.” Kemény Zsigmond naplója. Bev., s. a. r. Benkő Samu. [Bp.] 1974. 115., 117., az idézet itt: 117.

sokkal inkább már új identitásához, a Wesselényi mellett betöltendő feladathoz illeszkedő szokásról van szó. Persze a bárónéi szerephez sem tartozik hozzá szervesen a kiváló célbalövés, azaz alighanem Wesselényi némileg formabontó és excentrikus nőképehez tartozhatott hozzá a kifejezetten harci erényeket is csillogtató asszony felmutatása – hiszen ne feledjük, azáltal, hogy Lux Anna Kemény Zsigmonddal versenyzett a céllövészetben, e képessége nyilvánossá vált, mi több, társasági erényként mutatkozott meg (mégiscsak egy báró az ellenfele), csakúgy, mint részvétele azon a vadászaton, ahol a vak Wesselényi már nem tudott aktívan közreműködni.⁴²

Visszatérve azonban a gondolatmenet egy korábbi pontjára: az csupán feltevés, hogy Kemény tudatosan nem reagált Wesselényinek a házasságkötésről és az első – törvényesen született – fiáról szóló híradására, de teljes mértékben azért ezt sem lehet kizárni, különösen olyan morális érvekre hivatkozva, hogy Kemény egy adott szituációban mit tett vagy nem tett volna *bizonyosan*. Az egyébként is nehezen képzelhető el, hogy Kemény ne tudott volna Wesselényi korábbi törvénytelen gyermekeiről. Hogy a reagálást egyébként maga Wesselényi is elvárta volna, azt az mutatja, hogy következő levelében rá is kérdezett a válasz elmaradására. Kemény hallgatása tehát ez ügyben bizonyosan szokatlan – de nem zárható ki, hogy szándékos volt. Ugyanis Lux Anna megítélését aligha tekinthetjük egységesnek, a rendelkezésre álló források is mutatnak figyelemre méltó belső törésvonalakat.

Erre éppen Kemény töredékben fennmaradt, 1846-ra vonatkozó naplója szolgálhat újabb bizonyítékkal. Ő rögzítette ugyanis egy Széchenyivel folytatott beszélgetését, amelyben a gróf Wesselényi házasságát hozta szóba – s ennek a feljegyzésnek az adja a külön értékét, hogy az esetet maga Széchenyi is feljegyezte a naplójában, bár csak kivonatossan és utalásszerűen, s onnan nem is lehetne az egész beszélgetés kontextusát megérteni.⁴³ Kemény naplójában ez olvasható: „fejtegetni kezdé [tudniillik Széchenyi – Sz. M.]: mennyire helytelen volt: hogy az ő régi barátja Ninát elvette s ebből alkalmat vón Bezerédjt gúnyolni, ki mint mondá, néhány héttel ezelőtt az utcán meglátván őt utoléri, s midőn kérdeztetnék: mi hír van, egész mohósággal felelé: Megérkezett Lux, ... itt van Lux, ... Szedresre megyen Lux. – De hát ki az a Lux? Lux egy takácsmester és Wesselényi Miklós ipja. De hát, barátom, mért nem viteti Wesselényi Lux urat háznépestől Zsibóra, hogy egy kis kedélyes családkört formáljanak? Én is ezen csodálkozom: válaszolá nekem komoly arccal a jámbor Bezerédj”.⁴⁴

⁴² Erre lásd *Ujfalvy Sándor*: Emlékiratok. Kiadja Benkő Samu – Ugrin Aranka. Bp. 1990. 315.

⁴³ Vö. Gróf Széchenyi István naplói VI. (1844–1848). Kiadja Vizsota Gyula. (Gróf Széchenyi István Össze Munkái XV.) Bp. 1939. 311. Az 1846. jan. 4-ei bejegyzés.

⁴⁴ A bejegyzés 1846. aug. 7-re vonatkozik. Kemény Zsigmond naplója i. m. 134. Itt szerepel Dessewffy Emil és Széchenyi vitájának a leírása is – ennek részletes, kontextuális elemzésére lásd

Az epizód megértéséhez szükséges az a háttérinformáció, hogy Bezerédj frissen alapított községébe, a Tolnai megyei Szedresre⁴⁵ befogadta Lux Anna korábban Budára költözött apját és testvéreit is (az idősebb Lux, aki takács volt, beleillett az új település selyemhernyó-tenyésztésre épülő karakterébe), s hogy-létükről tájékoztatta is időnként Wesselényit.⁴⁶ Ha a történetnek akár a Kemény följegyezte változatát nézzük, akár a szűzségét tekintve ezzel azonos, Széchenyitől rögzített verzióját, egyértelműen az irónia mutatkozik benne a legerősebbnek. Ennek a céltáblája ugyan elsősorban a jámbornak és jóhiszeműnek (s ezzel együtt együgyűnek) ábrázolt Bezerédj István, de végsősoron ez persze Wesselényire üt vissza, aki a rangon aluli esküvő után – Széchenyi szavainak sugallata szerint – szabadulni akar az új rokonságtól, mert azért ő sem kedveli őket.

Bezerédj István nem csak ennek az anekdotának kapcsán méltó az említésre, hiszen őt is felkérte Wesselényi Miklós fia keresztapjának. Bezerédj igen lelkesen reagált a hírré és a felkérésre – s később hajlandó volt a Lux család letelepítésére is saját birtokán: „Ez órában veszem az öröm-hírt – nemcsak én, az egész házam örvend – mindenkinek, kit meglátok, elmondom – legyen hála az úristennek – az ő áldása pedig a’ legjobb légyen a’ kisdeden! és ti rajtatok! Üdvözöllek, üdvözöllek teljes szívből benneteket – és szeretem szemlélni s élvezem a’ boldogságot, mely előttetek nyílik – és jól esik hinnem, hogy kedvesen gondoltok néha reá, mily részt veszek én-is. Köszönöm édes barátom! hogy e’ részvétet nemcsak indulatban hagyod, hanem azonnal kötelességgé, joggá emeled – adja isten, kis fiunk javára keresztapjának élete cselekvése-is lehessen némi hatással. Tolmácsold kérlek, de szívesen, melegen, és bőven mindazt az én igen-tisztelt komámasszonyomnak – és emlékezzetek néha rólam is – midőn gyermeketeknek örvendtek!”⁴⁷

Wesselényi Deák Ferencnek, a másik felkért keresztapjának egy rövid, lényegre törő levélben írta meg magánélete új eseményét: „Már két levelemre várom válaszodat. Mai levelem célja s tartalma meglepend, de reméllem, nem kedvetlenül. Én téged keresztapjának hívlak. Ninám e napokban fog szülni, még pedig törvényes gyermeket, mert ő ma törvényes nőm lett. Add reánk áldásodat. Ezt várja tőled s erre kér barátod.”⁴⁸ Wesselényi ebben a levélben szóba sem hozta azt a – persze mindkettejük

Velkey Ferenc: Egy reformkori baráti-politikai szövetség és próbája: Széchenyi István és Dessewffy Emil. Századok 151. (2017) 513–536.

⁴⁵ Szedres alapításáról lásd *Bodnár István – Gárdonyi Albert*: Bezerédj István (1796–1856) II. Bp. 1920. 271–278.

⁴⁶ Bezerédj István Wesselényi Miklósnak. Pest, 1846. febr. 17. Lásd Báró Wesselényi Miklóshoz írott politikai levelek. Kiadja Pap Károly. Történelmi Tár Új folyam 7. (1906) 245.

⁴⁷ Bezerédj István Wesselényi Miklósnak. Hidja, 1845. dec. 21. In: Báró Wesselényi Miklóshoz írott politikai levelek i. m. 242–243.

⁴⁸ Wesselényi Miklós Deák Ferencnek. Zsibó, 1845. nov. 29. Lásd B. Wesselényi Miklós levelei Deák Ferenchez 1841–1850. Kiadja Ferenczi Zoltán. Történelmi Tár Új folyam 5. (1904) 294–355., itt: 317.

számára nyilvánvaló – tény, hogy a katolikus Deáknak egy református keresztlésnél kellene a keresztaipai szerepet vállalnia. Ez láthatólag éppúgy nem volt fontos szempont a kiválasztásnál, mint ahogy a felekezeti különbség Vörösmarty esetében sem mutatkozott akadálynak, amikor Wesselényit kérte meg fia keresztaipjának (Vörösmarty katolikus volt, éppúgy, mint Deák, Wesselényi azonban református). Ez persze a keresztaipaság funkciójának jelentős átértelmezését mutatja: hiszen eszerint itt nem a megkeresztelt gyermek hitben való felnövekedésének a segítése volt a cél, hanem a fogadott rokonság révén szorosabb kapcsolatba kerülni az apa számára fontos és rokonszenves személyiséggel. Deák felkérése esetében ez egyszerre volt a politikai és emberi rokonszenven megnyilvánulása⁴⁹ – hasonlóképpen ahhoz, ahogyan Vörösmarty is ilyen megfontolások miatt fordulhatott Wesselényihez hasonló kéréssel. Wesselényi egy későbbi levelében világosan meg is fogalmazta, hogy Deákot a kishú – apjához és nagyapjához méltó – hazafias-morális nevelésében látja garanciának, s mintegy saját maga helyettesítőjének gondolja: „De barátom, ezen keresztaipaság nem csak szó- s czímszerinti: Én benned gyermekemnek valódi apát választottam. Habár most már érette kénytelen vagyok is ohajtani, hogy ez élet reám nézve oly súlyos terhét hosszasan hordozzam, mégis korom s rongált egészségem jórészt bizonyossá tesz, hogy e szegény kis fiú felnöveése előtt fogok elhalni. Neveletlen gyermeket hagyni hátra keserű. Azon képzet, hogy az én fiam, az, ki nevemet viseli, rosszul nevelve, talán hibás irányban lépjen közélet terére, s hogy egy harmadik Wesselényi Miklós a két előbbinek szégyenére válva, honának hasztalan vagy talán épen ártalmas polgára legyen: ez, barátom, fájdalmas aggodalommal tölti el keblemet. Te menthetsz s ments meg engem ezen aggálytól; te neveld őt, midőn én már nem leszek; s neveld, hogy édes s keresztaipjának becsületére váljon. Amen.”⁵⁰

Deák erre az igen megtisztelő felkérésre a következőképpen reagált:

„Kedves Komám! Szíves örömmel üdvözlek mint férjet atyát, és komámat, szíves örömmel üdvözlöm Ninát mint Nődet, Anyát, és Komám Asszonyt. – Nem barátom, épen nem kedvetlenül lepett meg barátságos tudosításod, sőt meg valom, rég meg rögzött agyamban ’s keblemben azon meggyőződés: hogy Néked szerető női kebelre van szükséged, ki szerelmének anygali lángjaival fel derítse napjaidnak bus éjjelét, nőre, kit szerelem és házasság édes lánczai kössenek szívedhez személyedhez, nőre, ki nem anygái érdek nem szolgál bére, hanem kölcsönös bizodalom és tisztelet tegyenek ápolóddá, ’s őrangyaloddá.”⁵¹

⁴⁹ Bővebben *Takács Péter*: Gondolatok Wesselényi és Deák barátságának kibontakozásáról. In: Wesselényi emlékülés i. m. 65–77.

⁵⁰ Wesselényi Miklós Deák Ferencnek. Zsibó, 1845. dec. 15. In: B. Wesselényi Miklós levelei Deák Ferenczhez i. m. 294–355., itt: 319.

⁵¹ Deák Ferenc Wesselényi Miklósnak. Kehida, 1845. nov. 30. Arhivele Nationale direcția județeană Cluj. Fondul familial Wesselényi din Jibou. Fond nr. 250. Inv. nr. 1303. Nr. 135. 150. f. – 151. f. A le-

Deák levelének utalása a „bus éjjel”-re nem véletlen: Deák éppen Wesselényi egy korábbi, 1844. szeptember 27-ei leveléből értesült a báró megvakulásáról, s erre igen impulzívan és retorikusan reagált. Így fogalmazott: „Nem volt előttem váratlan a súlyos csapás, mely téged, barátom, s Tebenned minket is oly kínosan sújtott. És mégis megdöbbenve kiejtém leveledet kezemből. Leverve a fájdalom súlyától, zúzott kebellem állottam gondolat nélkül s eszmélet nélkül egy ideig, és nem valék képes felfogni a dolog valóságát, lehetőségét. Csak bátyám halála rázott meg ennyire, és Kölcseynké. E két kínos veszteségen kívül soha semmi csapás ily mélyen, ily fájdalmasan nem hatott lelkemre.”⁵² Bármennyire is irodalmiasnak és szándékoltan emelkedettnek hatnak ezek a mondatok, a két példa komolyan veendő, őszinte megrendültséget sugall: az idősebb testvér, Deák Antal⁵³ és Kölcsey Ferenc valóban a legfontosabb érzelmi kapcsolatot jelentették Deák számára, így ha ezekhez mérte a megrendülését a hír hallatán, azt illető komolyan venni – s ezzel nyilván a levél címzettje is tökéletesen tisztában volt. Ilyen előzmény után Deák reakciója a házasságra és a kisfiú születésére aligha lehetett volna más, mint örömteli és bizakodó: hiszen eszerint Wesselényi a sors csapását erős lélekkel és a jövőbe vetett bizalommal viseli. S ehhez képest igazán semmi jelentősége nem lehetett a feleség nem rangbéli származásának.

A régi erdélyi ismerős és levelezőtárs, Döbrentei Gábor ezt írta válaszul Wesselényinek: „Jól tetted hogy megházasodtál. Neked gyengéd ápolóra van szükséged, s magát becsületes szívvel napjaidért áldozóra, mi, csak női kebel lehet. És törvényes örökösöd van, a fiunak írásban hagyod, örtoronyul intésedet. De élj, hallhatnod annak majd férfi hangját is.”⁵⁴ Vagyis Döbrentei is egyértelműen utalt Wesselényi – vakságából fakadó – elesettségére, s úgy vélte, a házasság azért helyesíthető, mert így Wesselényi hű és gondos ápolóhoz jutott. Ez a reakció hasonló, kifejtetlen alapelvekre épülhetett, mint a Deáké, s amelyet Wesselényi magyarországi baráti körének általános felfogásaként azonosíthatni: azaz a báró házasságában nem a reprezentációs és rangbéli szokásrend sérelméről van szó, hanem egy olyan gesztusról, amely a depresszióra készítő helyzetet, a csüggesztő testi romlást inkább egy bizakodó, jövőbe vezető cselekedettel, a családalapítással próbálja meg meghaladni.

Fáy András, aki szintén a báró régi magyarországi ismerősei közé tartozott, s aki figyelemmel kísérte a Pesten nevelt két „gyámleány” sorsát is, hasonlóképpen

velet közölte: Deák Ferenc emlékezete. Levelek 1822–1875. Kiadja Váczy János. Bp. 1890. 171–172.

⁵² Deák Ferenc Wesselényi Miklósnak. Kehida, 1844. nov. 27. In: *Deák Ferenc: Válogatott politikai írások és beszédek I. 1825–1849.* Vál, s. a. r., jegyz. Molnár András. Bp. 2001. 435–441., az idézet itt: 435.

⁵³ Róla és a Deák Ferenc életében betöltött szerepéről lásd *Deák Gáborné: Adatok Deák Antal politikai pályafutásához.* In: Zalai történeti tanulmányok. Szerk. Bilkei Irén. (Zalai Gyűjtemény 35.) Zalaegerszeg 1994. 183–201.

⁵⁴ Döbrentei Gábor Wesselényi Miklósnak. Buda, 1845. dec. 22. Arhivele Nationale direcția județeană Cluj. Fondul familial Wesselényi din Jibou. Fond nr. 250. Inv. nr. 1303. Nr. 135. 267 f.

reagált a hírre: „Mindenekelőtt vedd szives idvezlésemet, és szívbeli örvendezésemet, családi szépen felelt viszonyaidra nézve. Lelked erejébe, mely képes vala a' hála szentebb érzelmeinek áldozatul vinni a' közlelkűség silány bábjátékait, erősen bízom, hogy az magát fogytig bódognak érzeni a' férji szerelem és atyai szeretet szép öleiben. Nincs tehát egyéb kívánságom e' részben mint az, hogy az ég hagyja Isten Miklós fiacskádat is neked és a hazának, 's adjon belőle ez utóbbinak olly nagy hű fiat, mint – ne vedd hizelgésnek, mert ehhez nem tudok – magad vagy, és valának öseid közül többen!”⁵⁵ Fáy esetében viszont az a sajátos, hogy neki gyakorlatilag nem volt mondanivalója a házasságra, számára a kisfiú születése az ünneplendő esemény. Ezt valóban úgy értékeli, amint a korábbi reakciók kapcsán körvonalazhatjuk. Az viszont, hogy magára a házasságra egy szava sincs, annyira nem is meglepő, ha saját házasságának történetére gondolunk, hiszen a nőtlen Fáy előbb a házába fogadott egy parasztlányt, Sziráki Zsuzsit, méltó felnevelését ígérve, majd amikor a 14 éves lány teherbe esett tőle, lányaként kezelte őt, a születendő kisfiút meg mintegy unokájaként, s csak jóval később vette el feleségül a lányt s vette saját nevére a kisfiút (akit eredetileg Nagy Gusztáv névre kereszteltek, s csak a házasság után lett Fáy Gusztáv).⁵⁶ Bizonyos mértékig tehát párhuzamba állítható Fáy rangon aluli házasságának története a Wesselényiével, csak Fáy esetében kisebb volt az eltérő rendi státusz különbsége, miközben sokkal kevésbé nyílt és gyors volt a rangon aluli házasság társadalmi megjelenítése. Sőt, Fáy csak akkor vállalkozott a kapcsolat törvényesítésére, évekkel a gyermek születése után, amikor a kisfiú életben is maradt. Wesselényi viszont úgy vette el Lux Annát, hogy nem lehetett biztos abban: valóban fia születik, s életben marad-e a gyermek.

Nem a házasságkötés tényére reagálva, hanem kicsit később, 1847-ben egy erdélyi arisztokrata, gróf Gyulay Lajos, aki Wesselényi iránt eleve tisztelettel és rokonszenvvel viseltetett, igencsak megértően nyilatkozott naplójában a báró választásáról. „Onnan [tudniillik Gräfenbergből – Sz. M.] hazajöve megvakult mindkét szemére, de nem szűnt részt venni haza dolgaiban, melyért oly buzgón vér maig is szíve. Egy gräfenbergi parasztlányt hozott onnan magával, kit el is vett, és kitől már két fia van. E leány reá nézve valóságos áldás, mert nem mozdul mellőle, ápolja tisztelve, talán szeretve, és háládatosságának legnagyobb jeleit tanúsítja. A jó Isten nevelje fiait is hozzá hasonlókká, és nyisson szebb kort számára, mint a mostani!”⁵⁷

⁵⁵ Fáy András Wesselényi Miklósnak, 1846. júl. 15. A levélre rájegyezve: a címzett december 28-án vette. Arhivele Nationale direcția județeană Cluj. Fondul familial Wesselényi din Jibou. Fond nr. 250. Inv. nr. 1303. Nr. 137.

⁵⁶ Erről lásd *Völgyesi Orsolya*: Fáy András „különös házassága”. In: *Uő: Írók, szerepek, stratégiák*. Bp. 2010. 187–198.

⁵⁷ Az 1847. nov. 21-ei naplóbejegyzést lásd *Gyulay Lajos: Napló (1820–1848)*. Vál., bev., jegyz. Csetri Elek. Kolozsvár 2004. 453.

Gyulay szavaiban nem mutatkozik semmiféle fenntartás a feleség személye iránt, akit egyébként – pontatlanul – parasztlánynak nevez. Úgy tűnik, hogy számára az önkéntes ápoló személyének a megtalálása minden további nélkül igazolja Wesselényi tettét, amelyet azóta immár két élő fiú születése is hitelesít – bár ezekben a sorokban figyelemre méltó, hogy a nő részéről mindezt nem feltétlenül a szeretet érzésével látja azonosnak, legföljebb a hálát véli bizonyosnak. Úgy tűnik egyébként, hogy Gyulay mindezt a hozzá eljutott információkból szűrhetette le ilyenformán, mert annak nincs nyoma, hogy Wesselényi feleségéről és házasságáról saját maga is szemtanúként szerzett volna tapasztalatokat – szemben Kemény Zsigmonddal, akinek szavai mögött ott érezhetjük a személyes benyomásokat is.

A Lux Anna miatt megmutatkozó elégedetlenséggel kifejtett formában feltűnő módon többnyire nőktől származó reakciókban találkozunk. Erre két példát idézek. Az egyik Kölcsey Antónia, Kölcsey Ferenc unokahúga, aki elsősorban a Wesselényibe – bevallatlanul és reménytelenül – szerelmes lány nézőpontjából rögzítette csalódottságát. Naplóbejegyzése azt mutatja, hogy ő hallomásból értesült a hírről, nem maga Wesselényi közölte vele (ez nem is lett volna várható és ilendő, hiszen Antónia ekkor már évek óta halott nagybátyján keresztül kapcsolódott leginkább Wesselényihez, s a báró számára a lány bizonyosan nem tartozott azok sorába, akiket személyesen értesíteni kívánt az életében beállt eseményről). Antónia persze nem csupán Kölcsey Ferencen keresztül ismerhette a bárót, hiszen a pesti Tánzer-féle nevelőintézetben Wesselényi két (házasságon kívül született) nevelt lányának a társa volt. Kölcsey Antónia 1843. február 18-ra és 19-re datált bejegyzése kronológiailag kérdéses, ugyanis maga a házasság csak 1845-ban kötött meg. A lány tehát még csak egy pontatlannak bizonyuló, szállongó hírre reagálhatott ekkor. (A leveleket sajtó alá rendező Gábor Júlia jegyzete így értelmezi a nyilvánvaló ellentmondást.)⁵⁸ Ez nem elképzelhetetlen, Wesselényi naplójában ugyanis 1842. május 1-jén bukkan föl a Nina nevet rejtő N. monogram, s a báró gyakorlata alapján ez alighanem azt jelenti, hogy a lány ekkor lett valójában a szeretője.⁵⁹ S mivel valószínűleg innen kezdve folyamatos a viszonyuk, ez megalapozhatott egy olyan hírt, amelyet Kölcsey Antónia rögzített a naplójában. A hír, hogy Wesselényi a „szobalányát” vette el, persze kétszeresen is pontatlan volt, hiszen a szerető társadalmi státuszát sem találta el. Lehetséges, hogy Antóniához eleve így jutott el a pletyka, de az sem zárható ki, hogy megfogalmazása szándékos erkölcsi ítéletet is hordozott, hiszen Antónia voltaképpen arról értesülhetett, hogy Wesselényi együtt él egy nővel, amit ő egyértelműen házasságként tudott csak értelmezni – márpedig az állítólagos „házasság” méltatlan mivolta éppen

⁵⁸ Kölcsey Antónia naplója. Vál., s. a. r., bev., jegyz. Gábor Júlia. (Magyar Hírmondó) Bp. 1982. 288.

⁵⁹ Vö. *Csoma B.*: Wesselényi Miklós levél- és naplórészletei i. m. 174.

ennek a minősítésnek a következtében lehetett nyilvánvaló. Így nem csoda, hogy Antóniának a Wesselényi erkölcsi magasabbrendűségéből kiinduló kommentárja csupán a báró tévedésének minősíthette a döntést: „Ma sokat gondolkoztam a Wesselényi házasságán, és igyekeztem ki békülni vele, és kerestettem benne a nemest gondosan, de nekem még se tud tetszeni. Igaz hogy nagy lélek kívántatik ahhoz, hogy valaki, nem szerelemből nem érdekből, hanem hálából valakit magához nőül emeljen. De azt mit ezen fizetéses szerencsés szobalyány tett, mások is megtették volna tudom, tán érdemesebbek. Vakságában örömet ápolta volna őt oly számtalan sok. És azt mondják hogy nője nem szép és igen közönséges, pedig a kit ő szeret nem leheté vagy nem kellene közönségesnek lenni. [...] Most ugy képzem én őt, mint egy fényes csillagot, mely elveszté utját, és keresve tévelyg a ragyogó égi pályán.”⁶⁰

Éppen a téves értesülésből következik, hogy ez a bejegyzés nem számolhattott a házasság egyik fontos, nélkülözhetetlen indítékával, a születendő gyermek törvényes születésének a biztosításával. Hiszen 1843-ban még szó sem lehetett Lux Anna terhességéről. Ez pedig még inkább Wesselényi eltéveldéseként, megmagyarázhatatlan eseményként állíthatta be az állítólagos házasságot. Persze megjegyzendő, hogy Wesselényi már korábban tervezte azt, hogy valamelyik törvénytelen fia anyját elveszi feleségül, a gyermek törvényes származását biztosítandó. Három nő esetében is tervezte a házasságot, mert a tőlük született fiúkat (Károlyt, Istvánt és a korán elhunyt Ádámot) tartotta méltónak a saját nevére, ám egyik esetben sem jött létre a frigy, mert az asszonyok – az ő tudta nélkül – inkább máshoz mentek feleségül.⁶¹ Ezekhez a szándékokhoz mérve jelentősen változott persze Wesselényi mentalitása, s ebben nyilván elesett fizikai állapota, megvakulása is szerepet játszott, ugyanis míg korábban a már megszületett gyermekek (s csakis a fiúk) kedvéért akart volna nősülni, mintegy utólag választva ki, melyikük is érdemli meg, hogy igazi Wesselényi legyen, addig most hajlandó volt úgy vállalni egy házasságot, hogy még semmit nem tudhatott a születendő gyermekéről. Sem a nemét, sem azt, hogy hasonlít-e hozzá, s hogy egyáltalán túléli-e a születés tortúráját. Kölcsey Antónia láthatólag aligha lehetett ennek az összefüggésnek a tudatában; neki már maga a – még létre sem jött – házasság ténye is megrendülést okozott. Az a hallomás pedig különösen zavarta, hogy az új feleség bizonyosan nem méltó Wesselényihez (hiszen állítólag sem nem szép, sem nem kifinomult lélek). Ez a köreiben elterjedt vélekedés pedig, amelyet valószínűleg minden további nélkül

⁶⁰ Kölcsey Antónia naplója i. m. 107.

⁶¹ *Kárpáti A. I.*: Wesselényi Miklós, az apa i. m. 113. Vö. még *Trócsányi Zs.*: Wesselényi Miklós i. m. 521–522.

hajlandó volt elhinni, a nő alacsony származása miatt indoklást és magyarázatot nyert számára.

Egy másik nőtől is van azonban egy érdekes reflexiónk, amely éppen egy családtag reakcióját rögzíti. Bánffy Jánosné Wesselényi Jozefa, aki a család másik, hadadi ágához tartozott, 1848–1849-es élményeiről írott, feltehetőleg 1859-ből származó emlékiratában rögzítette az utolsó erdélyi országgyűlés kapcsán, mintegy mellékesen, s persze jóval később, mint ahogy a házasság létrejött: „Kiáltozták, hogy ne bocsássanak több nőt a terembe, de midőn Wesselényi Miklósné lépett bé, megéljenztek, és pedig nem annyira férje érdeméért, hanem azért, mint mondták, »hogy ő a népből származott«. Bizony, gondolám magamban, jobb lett volna aközt maradnia, mert semmiképpen sem volt közénkbe való.”⁶² Wesselényi Jozefa szövegéből nem derül ki, mit is ért a „közénkbe” szón, azaz miről gondolja úgy, hogy Lux Annának ott nincs helye. Mindazonáltal erősen valószínű, hogy ez nem az országgyűlés karzatára vonatkozik, hanem sokkal inkább arra a társadalmi közege és arra az arisztokrata családra, amelyet a magáénak érez. Az összes eddigi reakció közül ez az időben egyik legkésőbbi az, amelyik a legerőteljesebben megmutatja az elutasítást, a kétpólusúként megjelenített társadalmi közeg erejét. Azt a mezőt, ahol adva van a „mi” pólusa, amely pontosabb definíció nélkül is az arisztokrácia világát jelenti, és adva van az „ők” világa, amely kifejezetten a „nép” közege, s amelynek a léte viszolygással tölti el a másik pólusról rápillantó szemlélőt. Akkor is, ha a különbség nem társadalmi alapon, hanem a kulturális meghatározottságok eltérő viszonyai mentén, a tágan értelmezett műveltség kódjai szerint értelmezendő.

Külön érdemes tárgyalni Ujfalvy Sándornak az 1850-es években keletkezett emlékiratát, ez ugyanis már egy olyan esemény után keletkezett, amely döntő módon befolyásolta Lux Anna megítélését. Ez pedig az asszonynak a Mocsáry Lajossal kötött, második házassága. (Feltehetően Wesselényi Jozefa emlékirata is ez után keletkezett, de nála nem lehet olyan világosan megtalálni ennek az utólagos pozíciónak a retorikai jelenlétét, mint Ujfalvynál.) Az emlékiró Ujfalvy Sándornak a Lux Annáról megfogalmazott véleményét ugyanis alapvetően az asszony második házasságáról kialakított, igen elítélő ítélete határozta meg. Ujfalvy is Wesselényi szűkebb köréhez tartozott, egyike volt a Wesselényi-fiúk gyámjául kijelölt személyeknek, aki – noha nem volt arisztokrata – határozott elképzelésekkel és morális igényekkel rendelkezett a báró emlékének megőrzéséről.⁶³ Ezzel magyarázható, hogy Lux Annáról végső soron a

⁶² *Bánffy Jánosné Wesselényi Jozefa*: Emlékirat. Báró Bánffy Jánosné Wesselényi Józefa bárónő emlékirata 1848–1849-i élményeiről. S. a. r., bev. Kelemen Lajos, utószó Sas Péter. (Téka) Kolozsvár 2014. 34.

⁶³ Erről bővebben lásd *Benkő Samu*: A gondolkodó tanú. In: *Ujfalvy S.*: Emlékiratok i. m. 7–36.

„nem hozzánk méltó” exkluzivitásával foglalt állást, emlékiratának tanúsága szerint egyetlen pillanatig nem akart azonosulni vele, illetve a viselkedésével, s nem is akarta empatikusan megérteni őt. A Wesselényivel kötött házasság említésekor a nevét sem írta le, csak így emlegette: a „gräfenbergi szerzemény”. Ujfalvy részletesen megörökítette azt a vadászatot, amelyet Wesselényi azért rendezett arisztokrata barátai és családtagjai számára, hogy Lux Anna erejét és ügyességét nyilvánvalóvá tegye.⁶⁴ A lány helyállását és ügyességét Ujfalvy is elismerte – voltaképpen egyedüli érényeként, mert más dicsérni valót (például a szépséget vagy a kedvességet) Ujfalvy szóba sem hozott, számára ilyenek nem léteztek. Ujfalvy emlékiratának egyébként épp ez a része mutatja a leginkább, hogy amikor Lux Anna már mint báróné lövészetben Kemény Zsigmonddal versenyzett, az is egy demonstratív, a nő érdemét hangsúlyozó bemutatkozás lehetett, amelyet Wesselényi tudatosan azért teremtett meg, hogy tiszteletet ébresszen saját társadalmi környezetében új felesége iránt. Keménynél ez nem is volt teljesen hatástalan (bár ő sem kezdett el áradozni Lux Annáról), Ujfalvynál azonban bizonyosan nem ért el maradandó hatást. Később ugyanis mindössze annyit mondott Wesselényi házasságáról: „A gräfenbergi szerzemény még mind elkülönítve s oldalfelezve tartatott, míg 1845. évben igen érdekes állapotba jöve; ezután az asztalnál étette és látogatói előtt mint családi tagot mutatá bé. Késő ősszel nagy csendességben meghütölt vele. Nehány nappal azután Miklós fiát hozta a világra.”⁶⁵ Láthatólag Ujfalvy számára a törvényes Wesselényi-örökösök világra hozatala és a felnevelésükben megmutatkozó anyai odaadás sem bizonyult említésre méltó pozitívumnak, minden bizonnyal azért, mert Ujfalvy az asszony Wesselényi halála utáni magatartásában láthatólag igen komoly és nem tolerálható hibákat talált. Ezek közül a legfontosabbnak a „nagy névhez méltó” viselkedés hiányát látta nála, s a különböző „léhaságokban” (így a táncos összejövetelekben való) gyönyörködését kárhoztatta. Ennek kapcsán még meg is intette a nőt, aki ezek után felhagyott az ilyenek rendezésével. Ezután következett a Mocsáry Lajossal való megismerkedése, pontosabban egy korábbi, Wesselényitől is jóváhagyott ismeretség felújítása (amelyet Ujfalvy kimondatlanul is úgy értékelt, mint egy korábbi, már Wesselényi életében elkezdett viszony folytatását, amit nem lehet bizonyítani, Ujfalvy sem tett erre kísérletet, de emlékiratának megfogalmazása ezt sejtette). Mocsáry és Lux Anna megismerkedését annak idején, még a báró életében az tette lehetővé, hogy Wesselényi a fiatalembert kérte meg felesége francia nyelvi oktatására – azaz egy olyan műveltségelem pótlására, amellyel

⁶⁴ Ujfalvy S.: Emlékiratok i. m. 312–316.

⁶⁵ Uo. 317. Lásd még uo. 315.

neveltetése miatt az asszony nem rendelkezhetett, de amely új státuszához már hozzátartozott. Ezen a ponton is Lux Anna társasági befogadásának a megerősítéséről volt tehát szó – s végsősoron ez vezetett el Wesselényi halála után az új házassághoz is. Lux Anna ugyanis férje halála után csupán néhány hónappal kinyilvánította házassági tervét. Mivel Ujfalvy szerint túl kevés idő telt még el az özvegyeségből, igyekezett megakadályozni a házasságkötést. Még azt az érvet is bevetette emlékiratának tanúsága szerint, hogy Lux Anna „használja fel az élet örömeit, csak használja okosan; mi behunyjuk szemünket, és szemrehányástól ne tartson minden ok nélkül”.⁶⁶ Azaz Ujfalvy szerint még az esetleges viszony is elfogadható lenne, ha megmarad a privátszféra keretei között. Persze mivel ő nem volt része az erdélyi arisztokrata rokonságnak, kérdéses, hogy a mondatban szereplő „mi” vajon milyen társadalmi csoportra vonatkozhatott volna, s ő vajon miképpen garantálhatta volna ennek nevében a morális ítélkezés felfüggesztését. A házasság azonban 1851-ben létrejött, s ezzel egy újabb háborúság lehetősége állt elő. Végrendeletében ugyanis Wesselényi úgy rendelkezett (mivel alighanem számított arra, hogy fiatal felesége újra férjhez akar majd menni), hogy az asszony csak addig lehet a Wesselényi-gyermekek gyámja, amíg férje nevét viseli. Ezért a Wesselényi-birtok gazdasági ügyintézésével megbízott gyámok el akarták szakítani a gyermekeket anyjuktól, amikor az a házasságkötés után fiaival együtt Mocsáryhoz költözött. Ez nem sikerült. A feszültség feloldására Ujfalvy Sándor az egyeztetések és kompromisszumok kimunkálásában leginkább jártas, nagy tekintélyű gyámot, Deák Ferencet kérte föl, aki értekezett a magyarországi illetékességű gyámokkal (Wesselényi összesen 28 gyámot nevezett meg, vegyesen magyarországiakat és erdélyieket), s végülis a gyámság vitelével megbízták a legközelebbi rokont, Wesselényi Ferencet, akit a hatóságok is elfogadtak erre a szerepre.⁶⁷ A Wesselényi-fiúk pedig maradhattak az anyjuk mellett.⁶⁸

Lux Anna második házassága hasonló feszültségeket generált, mint Szendrey Júlia újbóli férjhez menetele. Persze a különbségek is sokatmondóak. Lux Anna egyértelműen, jogi értelemben is özvegy volt, míg Szendrey Júlia esetében Petőfi

⁶⁶ Uo. 320–321.

⁶⁷ Bővebben lásd *Tóth Ede*: Mocsáry Lajos élete és politikai pályakezdetek (1826–1874). Bp. 1967. 53–57.

⁶⁸ Lux Anna 1853–54-es, fiaihoz írott levelei annak köszönhetik a létüket, hogy éppen távol voltak egymástól: a fiúk Zsibón, az asszony pedig Nógrád megyében, Mocsáry Lajossal. Ez a távollét azonban csak átmeneti volt, mert a fiúk anyjukkal és új férjével éltek (akit egyébként Lux Anna a fiúk „apja”-ként emleget a leveleiben, míg Wesselényit „jó atyátok”-ként). A levéltár helye: Arhivele Nationale direcția județeană Cluj. Fondul familial Wesselényi din Jibou. Fond nr. 174. Corespondența trimisa de Lux Ana, sotia baronului Wesselényi Miklos II, 1853–1864. A levelek fényképmásolatát és átiratát Radnai Dániel Szabolcsnak köszönhetem.

halálára nem volt kétségbevonhatatlan bizonyíték, az ő esetében csak eltűnésről beszélhettek a kortársak (ezért volt sokáig eleven a Petőfi esetleges visszatéréséről szóló híresztelés, ideértve a szélhámos ál-Petőfik kérdését is). Ezért is lehetett Szendrey Júlia másodszori férjhez menetének olyan egykorú morális megítélése is, hogy ezzel ő mintegy kinyilvánította és visszavonhatatlanná tette Petőfi halálát, elvéve a remény lehetőségét.⁶⁹ Ehhez képest Lux Anna sorsát és jövődő szereplehetőségeit egyértelműen meghatározta a végrendelet s az ilyenkor szokásos özvegyi magatartást előíró szokásjogi gyakorlat, beleértve a gyermekek felnevelésének helyét és kereteit. Azaz Lux Annának nem volt kényszerítő szüksége (anyagi értelemben bizonyosan nem) egy újabb házasságra, számára a Wesselényi-vagyon kényelmes megélhetést biztosított, amíg megtartja férje nevét (Szendrey Juliát azonban férje halála anyagi értelemben is kiszolgáltatott helyzetbe hozta). Ráadásul Wesselényi halála nem volt szorosan véve egy közösségért hozott áldozat vagy vértanúi halál: az emléke melletti kitartást nem indokolták olyan kegyeleti szempontok, mint Batthyány Lajosné Zichy Antónia esetében a mártír miniszterelnök özvegyének szerepe.⁷⁰ Mindezt megfontolva Lux Anna második házassága szerelmi házasságnak tűnik, s nem kényszer szülte cselekedetnek. Persze még így is (sőt, talán éppen emiatt) erősen normasértő viselkedést jelentett, s elítélő értelmezéseket hívott életre. Hiszen aki elfogadta is Wesselényi szokatlan házasságát, éppen a Wesselényi iránti elfogultságtól vezetettve már aligha tudott azonosulni özvegyének újraházasodásával. Mindezt leginkább Ujfalvy Sándor emlékirata dokumentálta az utókor számára.

Ha Wesselényi házasságának az egykorú visszhangját összefoglalóan szemléljük, akkor az itt összegyűjtött, írásban rögzített reflexiók azt mutatják, hogy a „meszaliánsz” megítélése nem volt erősen elutasító és megbélyegző. Természetesen mit sem tudunk arról a közvélekedésről, amelynek nem maradt visszakereshető nyoma, de az áttekintett vélemények Lux Anna személye kapcsán több, feltehetőleg irritáló elemet szóvá sem tettek. Idegenségének legfőljebb a társadalmi vonatkozását észlelték erőteljesen mindazok, akik furcsállották Wesselényi választását (ilyen volt Széchenyi István és Wesselényi József), de láthatólag az arisztokrácia sem volt ebben egységes, ahogyan Gyulay Lajos naplóbejegyzése is bizonyítja. Lux Anna nyelvtudásának hiányát vagy éppen

⁶⁹ Bővebben lásd *Szilágyi Márton*: Petőfi Zoltán konfliktusos élete és halála. In: *Uő*: Határpontok. Bp. 2007. 119–132. Az utóbbi időben Gyimesi Emese foglalkozik Szendrey Júlia életének mikrotörténeti elemzésével. Lásd *Gyimesi Emese*: Szendrey Júlia és Arany János kapcsolata. In: „Ősszel”. Arany János és a hagyomány. Szerk. Szilágyi Márton. Bp. 2018. 129–152.

⁷⁰ *Vö. Hernády Zsolt Géza*: „Nődnek jelentsd szíves tiszteletemet”. Gróf Batthyány Lajosné Zichy Antónia és Deák Ferenc kapcsolata. In: „Jól esik köztetek lenni...”. Női sorsok, szerepek Deák Ferenc környezetében. Szerk. Kiss Gábor. Zalaegerszeg 2015. 91–109.

a Magyar Királyság területén kívülről való származását (mondhatni, „német”, azaz etnikailag idegen mivoltát) a vélemények elemzéséből még csak érzékelni sem lehet. Igaz, ennek az is az oka lehet, hogy nagyon kevesen szerezhettek személyes benyomást a vélemények lejegyzéséig a fiatal nőről. S bár világosan érezhetőek a különbségek az asszony megítélésében, egészében véve nem látszik elutasítónak Lux Anna kapcsán a Wesselényit ismerők köre (leszámítván persze Ujfalvy Sándort, akinek a véleményét az utólagos nézőpont befolyásolta). Többnyire méltányolhatónak (sőt, üdvözlendőnek) tartják a báró házasságát, mert ez – kimondva, kimondatlanul is – a testi elesettség legyőzése gesztusának tűnik, az összeroppanás helyett a lelkiertő bizonyítékának, amely éppen a családalapításban, az utódok nemzésében ragadható meg. Úgy tűnik tehát – kiemelve, hogy az elemzett anyag még nem teljes, s éppen a Wesselényit élesen elutasító véleménye hiányzik belőle –, hogy a Trócsányi Zsolt által a „legnagyobb meszaliánsz”-nak nevezett házassági botrány valójában nem látszik végtelenen provokáló erejűnek. Főként, ha Lux Anna második házasságának megítéléséhez mérjük, amelyről ugyan jóval kevésbé állnak a rendelkezésünkre elemezhető szövegek, ám ez a kevés is (Ujfalvy Sándor emlékirata) igencsak vehemens felháborodásra enged következtetni. Elmondhatjuk tehát: Wesselényi Miklós házassága és annak az utóélete is normasértő volt. A botrányt keltő módon feleségül vett fiatal nő maga is merte követni azt az öntörvényű viselkedésmintát, amelyet Wesselényi Miklós egész életében gyakorolt. Azt azonban már aligha lehet eldönteni, hogy ebben vajon saját idegensége, az erdélyi arisztokráta normákon való kívülállása vezette, vagy éppen férje példája bátorította-e fel. Több ízben is azt láthattuk ugyanis, hogy maga Wesselényi próbálta a magasabb körökbe való beépülés minden lehetséges műveltségi és társasági elemével felruházni ifjú feleségét. Mintha csak egy klasszikus mítoszi előkép aktuális variációját látnánk Lux Anna történetében: Pygmalion életre kelt és önállósult...

THE SOCIAL CONTEXT OF A MÉSALLIANCE

On the Contemporary Attitudes to the Marriage of Miklós Wesselényi

By Márton Szilágyi

SUMMARY

The paper explores the contemporary reflections on the marriage of Baron Miklós Wesselényi (1796–1850) on the basis of published and unpublished letters and memoirs. It comes to the conclusion that the general attitude to the marriage was far from strongly negative. The sources consulted show that, as the bride, Anna Lux (1827–1865) is

concerned, her foreign origin was hardly considered (only its social aspects intrigued those who wondered at Wesselényi's choice). The bride did not even boast of a Hungarian noble title. Her ignorance of the Hungarian language left no more trace in the surviving opinions than the fact that she came from outside the Kingdom of Hungary. The reason why public opinion appreciated (indeed, welcomed) the Baron's marriage was that it appeared as a triumph over physical weakness; a sign of mental fortitude instead of collapse, one that can best be grasped in the foundation of a family and the fathering of offsprings. What did shock the public, however, was the second marriage of Anna Lux after the death of the Baron.